

СИРОТКІНА А. О.,

здобувач кафедри кримінального процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.13

**ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У статті описано порядок та особливості розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, акцентовано увагу на інформації, отриманій під час розгляду клопотання слідчим суддею, та описано варіанти рішень слідчого судді за результатами розгляду такого клопотання.

Ключові слова: запобіжний захід, розслідування, клопотання, кримінальне провадження, обґрунтована підозра, слідчий суддя, свідок, ухвала.

В статье описаны порядок и особенности рассмотрения ходатайства о применении меры пресечения, акцентировано внимание на информации, полученной во время рассмотрения ходатайства следственным судьей, и описаны варианты решения следственного судьи по результатам рассмотрения такого ходатайства.

Ключевые слова: мера пресечения, расследование, ходатайство, уголовное дело/производство, обоснованное подозрение, следственный судья, свидетель, постановление.

The article describes the procedure and peculiarities of consideration of the application for a measure of restraint, attention is focused on the information obtained during the review of the application by the investigating judge and describes solutions to the investigating judge on the consideration of such an application.

Key words: preventive measure, investigation, petition, criminal proceedings, reasonable suspicion, investigating judge, witness, ruling.

Вступ. Важливе місце в кримінальному провадженні посідає застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого. Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу часто виникає багато питань із приводу обставин, які прокурор визначає як ризики, яким необхідно запобігати під час досудового розслідування. Особлива увага приділяється рішенню слідчого судді про застосування запобіжного заходу, у якому обґрунтовано описуються обставини кримінального правопорушення та посилення на докази вини підозрюваного, обвинуваченого. Так, окреслені обставини часто стають перешкодою для подальшого розслідування, оскільки під час застосування неізолюючих запобіжних заходів підозрюваний, обвинувачений може прямо чи опосередковано впливати та свідків або потерпілих.

Багато вчених-процесуалістів приділяли увагу питанням застосування запобіжних заходів. Такими науковцями є К.К. Білецька, Ю.В. Бубир, О.В. Гончар, П.М. Гульгай, В.Я. Горбачевський, О.О. Левендаренко, О.Є. Омельченко, С.В. Пастушенко, В.О. Попелюшко, В.В. Рожнова, С.М. Смоков, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, О.Ю. Хахуцяк, А.Я. Хитра, Д.А. Чухраєв та інші.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати порядок та особливості розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, приділити увагу інформації, яку було отримано під час розгляду клопотання слідчим суддею, та проаналізувати варіанти рішень слідчого судді за результатами розгляду такого клопотання, а також запропонувати вирішення проблем, що виникають на практиці.

Результати дослідження. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України в редакції 2012 року (далі – КПК України) вніс багато новел до кримінального процесу України.

Так, одним із нововведень є клопотання про застосування запобіжного заходу. На противагу новому кодексу Кримінально-процесуальний кодекс України в редакції 1960 року передбачав лише один аналогічний процесуальний документ – подання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Важливим є факт, що Кримінально-процесуальний кодекс України в редакції 1960 року проголошував, що лише в разі взяття під варту необхідно було звертатись до суду, решта запобіжних заходів застосовувались постановою слідчого в межах кримінальної справи.

Сьогодні ж, якщо слідчим чи прокурором прийнято рішення про необхідність застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, то прокурор або слідчий за погодженням із прокурором звертаються з клопотанням про обрання запобіжного заходу до суду.

На думку О.Г. Шило, виключна компетенція слідчого судді в прийнятті рішення про обрання запобіжного заходу пояснюється високою цінністю прав і свобод людини, що викликає необхідність впровадження особливої процедури, яка містить гарантії, що унеможливають їх безпідставне обмеження під час здійснення кримінального провадження. Саме така процедура утворює зміст окремого судового провадження щодо забезпечення судом законності обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового розслідування [4, с. 271].

На нашу думку, слідчий суддя є важливим суб'єктом під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу. Проте ми вважаємо, що в разі застосування, наприклад, запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання недоцільно застосовувати таку важку процедуру з обрання запобіжного заходу. Особисте зобов'язання, звичайно, обмежує права й свободи особи, однак особливого впливу на особу все одно не має. Найчастіше цей вид запобіжного заходу є лише формальністю для статистики.

Законодавець передбачає, що слідчий суддя або суд повинні негайно чи не пізніше 72 годин призначити судові засідання та прийняти відповідне рішення (ст. 186 КПК України). На практиці найчастіше застосовується клопотання, у якому розглядається питання під час взяття особи під варту після попереднього затримання.

Стаття 193 КПК України передбачає, що розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника [2, с. 106]. Практично під час розгляду такого клопотання присутній слідчий, який ініціював подачу цього клопотання.

Так, перед початком розгляду клопотання по суті слідчий суддя, суд зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому такі його права й обов'язки (ч. 2 ст. 193 КПК України):

- 1) мати захисника;
- 2) знати суть і підстави підозри або обвинувачення;
- 3) знати підстави його затримання;
- 4) відмовитись давати пояснення, показання з приводу підозри чи обвинувачення;
- 5) давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою;
- 6) досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, і надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора;
- 7) заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду [1, с. 106].

Особлива увага під час розгляду приділяється праву мати захисника. Так, перед розглядом підозруваний, обвинувачений може заявити клопотання про залучення захисника або якщо участь захисника є обов'язковою, або якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника.

У таких випадках слідчий, прокурор, слідчий суддя звертається до відповідної установи, яка надає безоплатну правову допомогу. Для цього слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд виносить ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на подання безоплатної допомоги, призначити адвоката для здійснення безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття в зазначені в постанові (ухвалі) час і місце для участі в кримінальному провадженні [2, с. 33]. Такою установою є Центр безоплатної правової допомоги.

З метою більш детального розгляду сторони можуть запрошувати для розгляду клопотання свідків. Так, слідчий прокурор у клопотанні вказує як додаткову інформацію перелік осіб, яких необхідно запросити на засідання. Сторона захисту також має ініціювати запрошення свідків під час розгляду подачею відповідного клопотання. Також слідчий суддя, суд за власною ініціативою має право заслухати будь-якого свідка чи матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу [2, с. 106]. За допомогою заслуховування сторін і свідків, розгляду речових доказів можуть бути виявлені певні нові обставини чи твердження, які на підставі ч. 5 ст. 193 КПК України не можуть бути використані для доведення винуватості обвинуваченого в кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або в будь-якому іншому правопорушенні, що, на нашу думку, є не зовсім правильним.

З огляду на те, що розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу є частиною досудового розслідування кримінального провадження, вважаємо, що ці факти під час судових дебатів могли б мати суттєве значення для об'єктивності досудового розслідування або як доказ, або як інформація, яку приймав би до уваги суддя вже під час судового розгляду справи по суті.

У випадках, коли про факти інших кримінальних правопорушень стало відомо під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, слідчому судді необхідно скласти відповідне повідомлення з інформацією, що стала відома, та долучити копію протоколу й аудіозапис цього засідання, надсилаючи до компетентного органу, який розглядає чи має розглядати такий факт.

Важлива увага під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу приділяється процесу доказування.

В.О. Попелюшко стверджує, що закон зобов'язує слідчого суддю та суд підходити до вирішення питання про обрання запобіжного заходу не механічно, а оціночно до кожної окремої підстави, керуючись при цьому принципом презумпції невинуватості й правилами, які постають із цього принципу, у тому числі правилом про тлумачення всіх сумнівів у доведеності обставин, на яких ґрунтується обвинувачення, і ризиків на користь обвинуваченого [3, с. 6].

На думку О.Г. Шило, складність доказування необхідності застосування запобіжного заходу обумовлюється його прогностичним характером, адже йдеться про доведення необхідності перешкодження можливій негативній поведінці підозрюваного, обвинуваченого. Однак доведення існування наведених підстав у сукупності з обставинами, що передбачаються ст. 178 КПК України, дає можливість обґрунтовано спрогнозувати можливу негативну поведінку підозрюваного, обвинуваченого щодо запобіжного заходу й неможливості забезпечити здійснення кримінального провадження іншими заходами [4, с. 271].

Процес доказування під час обрання запобіжного заходу, на нашу думку, є досить цікавим, оскільки ініціатор клопотання на власний розсуд укладає матеріали, якими вважає за необхідне його обґрунтувати, тому певна кількість доказів може залишитись без уваги слідчого судді.

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 1 ст. 194 КПК України) слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про такі факти:

- 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;
- 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, на які вказує слідчий, прокурор;
- 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні [2, с. 107].

За результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявності усіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК України. У цьому разі слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом.

В.О. Попелюшко із цього приводу вказує, що обов'язок доказування підстав, у тому числі підстав-ризиків застосування запобіжного заходу, а також обов'язок, що жоден із

більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти цим ризикам, покладаються на слідчого та прокурора. Якщо вони не впораються із цим обов'язком, суд зобов'язаний відмовити в застосуванні запобіжного заходу [3, с. 5].

Якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 194 КПК України, проте не доведе обставини, передбачені п. 3 ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, що зазначається в клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого такі обов'язки:

- 1) прибувати до визначеної службової особи з встановленою періодичністю;
- 2) не відлучатись із населеного пункту, у якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та (або) місця роботи;
- 4) утримуватись від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватись із нею з дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- 6) пройти курс лікування від наркотичної чи алкогольної залежності;
- 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
- 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- 9) носити електронний засіб контролю [2, с. 108].

У разі, якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність усіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один чи декілька обов'язків, описаних вище, необхідність покладення яких було доведено прокурором, що передбачається ч. 5 ст. 194 КПК України.

Варто враховувати, що суддя, суд не мають права застосовувати більш сувору міру, ніж та, про застосування якої подано клопотання. Водночас за наявності підстав, передбачених у ч. 4 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд мають право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж зазначено [1, с. 95].

Такі обов'язки можуть покладатись на підозрюваного, обвинуваченого, як і запобіжний захід на строк не більше двох місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжено за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України. Після закінчення строку, у тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого було покладено відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію, а обов'язки скасовуються [2, с. 108].

На думку О.Г. Шило, під час прийняття слідчим суддею, судом рішення про застосування запобіжного заходу йдеться про ймовірний характер знання, що формалізується у відповідній ухвалі. Однак обґрунтування цього ймовірного знання конкретними фактами й даними та вимоги до нього дозволяють переконатись у необхідності обмеження права, яке постає з неупередженого дослідження слідчим суддею, судом наданих відомостей і свідчить про досить високий ступінь ймовірності можливої негативної поведінки в таких осіб [4, с. 271].

Погоджуємось із такою думкою, оскільки підозрюваному, обвинуваченому під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу можуть стати відомі факти, які можуть кардинально змінити хід досудового розслідування, зокрема, він особисто або за допомогою будь-кого зможе впливати на свідків, потерпілих, пошкодити чи знищити докази в справі.

Висновки. Таким чином, чинне законодавство потребує певних змін, розширень та уточнень у частині прийняття рішень про застосування запобіжних заходів. На нашу думку, суттєва увага має приділятися інформації, яку може бути отримано під час судового розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів та яка може викривати злочинні діяння особи не лише в інкримінованому правопорушенні, а й у будь-якому іншому, вчиненому нею. Також вважаємо за доцільне зменшити спектр інформації, яку може бути розголошено під час дебатів, з огляду на можливе виникнення ризиків-наслідків після висвітлення інфор-

мації, яка забезпечує об'єктивне й неупереджене досудове розслідування. Також вважаємо за необхідне ввести одноособове ознайомлення з матеріалами кримінального провадження слідчим суддею.

Список використаних джерел:

1. Вакулєнко О.Ф. Проблеми застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх / О.Ф. Вакулєнко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 91–99.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 382 с.
3. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування / В.О. Попелюшко // Адвокат. – 2012. – № 9. – С. 4–6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv_2012_9_1.pdf.
4. Шило О.Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні / О.Г. Шило // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 25. – С. 269–273. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2014_25_69.pdf.

СОТУЛА О. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант
(Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова)

УДК 343.61

**«СПЕЦІАЛЬНІ» ВБИВСТВА ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ,
ПОВ'ЯЗАНІ З ПОСЯГАННЯМ НА ЖИТТЯ**

Статтю присвячено порівняльно-правовому дослідженню «спеціальних» убивств та інших злочинів, пов'язаних із посяганням на життя. Здійснено огляд сучасних проблем визначення ознак цього кримінально-правового інституту. Зроблено висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, порівняльно-правове дослідження, злочини проти життя, спеціальні вбивства.

Статья посвящена сравнительно-правовому исследованию «специальных» убийств и других преступлений, связанных с посягательством на жизнь. Осуществлен обзор современных проблем определения признаков этого уголовно-правового института. Сделан вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, сравнительно-правовое исследование, преступления против жизни, специальные убийства.

The article is devoted to comparative law research “special” murders and other crimes that infringe on life. It carried out a review of contemporary issues determining the signs of the criminal law of the institute. The conclusion about the need to improve the criminal legislation of Ukraine.

Key words: criminal law, rather-legal research, crimes against life, special murders.

